

УДК 377.3:005.

Т.М.Герлянд,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-
технічної освіти НАПН України,
м. Київ*

АКТИВНЕ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ: КОНТЕКСТНИЙ ПІДХІД

Анотація. У пропонованій статті розглянуто сутність та особливості контекстної технології навчання у сучасних закладах професійно-технічної освіти, виокремлено основні напрями та тенденції застосування цього активного методу як провідного у розвитку особистості майбутніх кваліфікованих робітників. Доведено, що усвідомлення ними навчальної інформації, співвіднесення її з майбутньою професійною діяльністю відбувається тоді, коли вона включена як контекст у ситуацію вирішення конкретних професійних завдань.

Ключові слова: контекст, контекстний підхід, метод, знаково-контекстне навчання.

Аннотация. В предлагаемой статье рассматриваются сущность и особенности контекстной технологии обучения в современных учреждениях профессионально-технического образования, выделены основные направления и тенденции применения этого активного метода как ведущего в развитии личности будущих квалифицированных рабочих. Доказано, что осознание ими учебной информации, соотнесение ее с будущей профессиональной деятельностью происходит тогда, когда она включена как контекст в ситуации решения конкретных профессиональных заданий.

Ключевые слова: контекст, контекстный подход, метод, знаково-контекстное обучение.

Abstract. This article discusses nature and characteristics of contextual learning technologies in modern institutions of vocational education, basic directions and trends in the application of active methods as leading personality in the development of future skilled workers. It is proved that their awareness of educational information, relate it to their future professional activity takes place when it is included as a context-specific decision situation of professional tasks.

Keywords: context, contextual approach, method, semantic-contextual learning.

Постановка проблеми. Суттєву роль в удосконаленні сучасного освітнього процесу відіграє впровадження новітніх методів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів та інтерактивних технологій навчання. Одним з ефективних засобів розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців залишається на сьогодні технологія контекстного навчання.

Актуальність та публікації з проблеми дослідження. Психолого-педагогічні положення цієї технології були розроблені понад тридцять років тому російським психологом А. Вербицьким та розвинені його послідовниками, зокрема Н. Бакшаєвою, Н. Борисовою, В. Кругліковою, В. Теніщевою та ін. В Україні цією проблематикою активно займаються Г. Барська, О. Коваленко, П. Матвієнко, В. Садковий, С. Скворцова та інші дослідники.

Метою нашої статті є обґрунтування сутності та основних характерологічних особливостей технології контекстного навчання у сучасних закладах професійно-технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Контекст, за визначенням А. Вербицького, це система внутрішніх і зовнішніх умов життя і діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення нею конкретної ситуації, надаючи сенс і значення цій ситуації в цілому та її компонентам зокрема. Внутрішній контекст демонструє індивідуально-психологічні особливості, знання і досвід людини; зовнішній – предметні, соціокультурні, просторово-часові та інші характеристики ситуації, за яких вона (людина) діє [1, с. 40]. Таким чином, контекстне навчання – це навчання, в якому динамічно моделюється предметний і соціальний зміст професійної праці, тим самим забезпечуються умови трансформації навчальної діяльності учня як майбутнього фахівця у професійну діяльність.

Вчений зауважує, що навчальна діяльність передбачає розвинену пізнавальну мотивацію, тоді як практична – професійну; предметом навчання

є знакова система навчальної інформації. Зміст навчання ніби «розсипано» на безліч не пов'язаних між собою навчальних дисциплін, а в праці вони застосовується системно; учень у процесі навчання «експлуатує» в основному увагу, сприйняття, пам'ять і моторику, тоді як у праці він виступає цілісною особистістю; учень займає «відповідну» позицію, виявляє активність у відповідь на дії викладача, тоді як на виробництві від нього вимагається активність та ініціатива [1, с. 36].

Зміст контекстного навчання реалізується за допомогою семіотичної, імітаційної і соціальної навчальних моделей, тобто від навчальної діяльності (лекції, семінари) до квазіпрофесійної (ділова гра, занурення учня в контекст майбутньої професії); потім до навчально-професійної (виробничі практики, дипломні проекти, стажування) і, нарешті, до професійної діяльності випускника професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ).

У своєму дисертаційному дослідженні В. Теніщева виділяє контекстне навчання як провідне у розвитку професійних якостей майбутніх фахівців, бо у межах компетентнісної освітньої парадигми широко представлені різноманітні особистісно-діяльні, особистісно орієнтовані педагогічні моделі: проблемне, інтегроване, проектне, контекстне навчання, педагогічні системи на основі теорії поетапного формування розумових дій особистості, інформаційні технології.

Аналіз цих моделей дозволив зробити висновок, що основними характеристиками нової освітньої парадигми в найбільшій мірі відповідає контекстне навчання. Створюючи педагогічні умови динамічного руху діяльності учня від навчальної до професійної з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій (вчинків), засобів і результатів, воно володіє значним потенціалом у підвищенні якості підготовки майбутніх фахівців [4, с. 10].

Доктор педагогічних наук Г. Лаврентьев, аналізуючи технологію контекстного навчання, зазначає, що у моделях такого типу предметна галузь діяльності розгортається за допомогою конкретних навчальних форм, в

межах яких виконуються завдання, які не потребують особистісного ставлення до досліджуваного матеріалу. Одиницею роботи учня є мовна дія – слухання, говоріння, читання, письмо. Засобом роботи є текст.

В імітаційних навчальних моделях навчальні завдання допускають відхід учня за межі знакової інформації, співвіднесення її з майбутньою професійною діяльністю, осмислення знань, що відбувається тоді, коли він включає себе до ситуації вирішення конкретних професійних завдань. У цьому випадку одиницею роботи виявляється предметна дія, на основі якої досягається практично корисний ефект навчання. Засобом роботи буде контекст. У навчальних моделях завдання повинні виконуватися в спільних, колективних формах роботи учасників навчального процесу. Такі спільні пошуки вирішення проблеми надають досвід колективної роботи в майбутньому професійному середовищі. Ця модель реалізується в ділових і навчальних іграх, комплексному курсовому і дипломному проектуванні. Одиницею діяльності учня стають вчинки, через які він засвоює професію як частину культури, осмислює власне ставлення до праці, суспільства, самого себе [2, с. 26].

Таким чином, модель діяльності майбутнього фахівця отримує відображення в діяльнісній моделі його підготовки. Виділяючи основні етапи реалізації моделі діяльності учнів, орієнтованої на професійну підготовку та реалізованої за допомогою системного використання професійного контексту, відзначимо важливе значення навчально-професійної діяльності (науково-дослідна робота учнів ПТНЗ, виробничі практики, дипломні та курсові проекти). До навчально-професійної діяльності, згідно контекстного підходу, учень повинен підходити через діяльність навчальну, в якій, починаючи з першого курсу, послідовно моделюється професійна діяльність фахівців з боку її предметно-технологічних (предметний контекст) і соціальних складових (соціальний контекст).

У свою чергу, дослідник А. Романов виділяє контекстне навчання безпосередньо у компетентнісному підході, як активно затребуваного. На його думку, у сучасній освіті широке поширення і педагогічне обґрунтування отримали саме компетентнісний та особистісно орієнтований підходи; при цьому спостерігається тенденція їхньої інтеграції, що закладається, зокрема, у включенні до складу базових компетентностей випускників багатьох особистісних властивостей, у тому числі таких, як здатність до саморозвитку, прагнення до самовдосконалення, рефлексивність, адекватна професійна спрямованість особистості та ін. [3, с. 25].

Формування професійних якостей особистості учнів ПТНЗ здійснюється у процесі навчально-творчої діяльності, вивчення циклу професійних дисциплін, циклу дисциплін загальноосвітньої підготовки, а також в ході проходження виробничої практики. На сьогодні це можливе лише з урахуванням міждисциплінарних зв'язків цих циклів, що особливо важливо при ефективній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Найбільш вдало, на наш погляд, на практичних заняттях зарекомендувала себе імітаційна навчальна модель, в ході якої імітуються ситуації майбутньої професійної діяльності учня ПТНЗ. В основному це закінчені в смисловому плані фрагменти, які передбачають практичне використання теоретичної інформації в процесі аналізу та прийняття рішень.

Робота учня з такою моделлю вимагає розумового та особистісного включення в предметну галузь майбутньої професійної діяльності, яка виконує функцію змістоутворюючих контекстів. Одиницею роботи учня стає тренування предметної дії, основна мета якої – практичне перетворення імітованих професійних ситуацій і приведення їх до вирішення завдання, реалізацію тієї чи іншої посадової функції в умовах виробництва [1, с. 63].

Основними принципами контекстного навчання, на які слід спиратися в процесі проведення цих занять, є наступні:

- принцип психолого-педагогічного забезпечення особистісного входження учня до навчальної діяльності;
- послідовне моделювання у навчальній діяльності цілісного змісту, форм і умов майбутньої професійної діяльності;
- принцип проблемного навчання (семінари-дискусії, групові практичні заняття, аналіз конкретних виробничих ситуацій);
- принцип адекватності форм організації навчальної діяльності учнів ПТНЗ цілям і змісту сучасної професійно-технічної освіти;
- принцип єдності навчання і виховання особистості майбутнього кваліфікованого робітника.

Таким чином, учні ПТНЗ підходять до активної практики на останньому курсі з досить сформованими професійно важливими якостями й уміннями. Поставлена мета досягається через розв'язання цілої низки завдань:

- розвиток здібностей учнів ПТНЗ компетентно виконувати професійні функції, вирішувати нагальні проблеми і завдання;
- розвиток і вдосконалення теоретичних знань та професійних умінь і навичок у конкретній виробничій діяльності;
- формування творчого підходу до майбутньої професійної діяльності;
- оволодіння викладачем сучасними технологіями для проведення ефективних практичних занять, вміннями науково-дослідної роботи в галузі педагогічних наук, спостереження, аналізу та узагальнення передового педагогічного досвіду з метою ефективної підготовки майбутніх фахівців.

Таким чином, основна мета підготовки особистості майбутнього фахівця має бути спрямована на забезпечення його професійної підготовки протягом усього процесу навчання, розвиток творчих здібностей, виховання у нього відповідальності, прагнення до постійного професійного зростання та інших особистісних якостей. Це може бути досягнуто як включенням в основну освітню програму підготовки відповідних курсів (проблемних

лекцій, розділів дисциплін), так і організацією позааудиторної роботи. Це повною мірою застосовується в контекстному підході до навчання в поєднанні з навчально-творчим методом викладання спецдисциплін, де послідовно змінюють одна одну семіотична, імітаційна та соціальна навчальні моделі, коли навчальна діяльність учня ПТНЗ переходить у професійну.

Реалізація поставленої мети потребує комплексу взаємопов'язаних заходів, що забезпечать: модернізацію системи професійно-технічної освіти в Україні, удосконалення змісту підготовки фахівців, форм і методів організації навчально-виробничого процесу в ПТНЗ, підвищення ефективності та якості навчання.

Висновки. Отже, суттєву роль в удосконаленні цього процесу відіграє впровадження новітніх методів активізації навчальної діяльності учнів. Саме це є важливою складовою плану дій щодо забезпечення якості професійно-технічної освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство, яке передбачає: формування концепції інноваційної моделі навчання у ПТНЗ з метою проектування навчального середовища для особистісно-орієнтованого підходу до кожного учня та сприяння організації його самостійної та індивідуальної навчальної діяльності (форми, методи, методики, технології), які спрямовані на результати навчання, у центрі яких перебуває учень як майбутній фахівець; створення механізму комплексного запровадження до системи професійно-технічної освіти інноваційних технологій (зокрема, контекстної) у межах традиційного навчання.

Література

1. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара.

/ А.А. Вербицкий. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 84 с.

2. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б., Неудахина Н.А. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалиста / Г.В. Лаврентьев, Н.Б. Лаврентьева, Н.А. Неудахина. – Барнаул: Изд-во Алтайского государственного университета, 2002. – 156 с.

3. Романов А.М. Интеграция современных подходов к организации педагогического процесса вуза / А.М. Романов // Образование и общество. – 2009. – № 4. – С. 20–26.

4. Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «общая педагогика, история педагогики и образования» / В.Ф. Тенищева. – М., 2008. – 46 с.